

Tatjana Tolstaja
(foto: Wikimedia Commons)

INTERVIEW MET DE RUSSISCHE SCHRIJFSTER TATJANA TOLSTAJA

'POETIN MOET OVERAL OP REAGEREN'

De Russische schrijfster en presentatrice Tatjana Tolstaja staat in Rusland bekend om haar scherpe analyses en uitgesproken mening. Ze is de kleindochter van romanschrijver Aleksej Tolstoj. Vorig jaar nam ze in Amsterdam deel aan de Nexus-conferentie.

Maatschappij & Politiek sprak haar daags na de conferentie.

IVO PERTIJS

De discussies lopen soms hoog op aan de ronde tafel op het podium van Nationale Opera & Ballet. Op een zeker moment maakte Tatjana Tolstaja het punt dat Rusland geen liberale democratie is, dit ook nooit was en nimmer zal worden. Vanuit de zaal kreeg ik het gevoel dat niet iedereen aan tafel deze opvatting deelde. De dag na de conferentie vraag ik aan Tolstaja of het vaker gebeurt dat westerlingen Rusland niet begrijpen. Tolstaja zucht diep: 'Dit gebeurt erg vaak. Opgeleide Russen kennen zowel de Russische *narod*, het volk, en de vereuropeeste Russen. De laatste groep kun je de liberale democraten noemen. In hun dagelijkse leven gedragen zij zich alsof ze liberale democraten zijn. Ze zijn voor gerechtigheid en voor meer vrijheden; meer vrijheden dan het gewone volk of instituties, zoals de kerk, zouden toestaan. De geseculariseerde, vereuropeeste Russen zijn net als mensen in het Westen. Wonend in Rusland kennen ze ook de andere kant. Ze zien wat er met de *narod* gebeurt en hoe deze mensen ergens op reageren. Deze mensen zijn niet slecht, maar anders. Als we dit proberen uit te leggen, stappen we op gevaarlijke, politiek-incorrecte grond. In zekere zin kan er naar de *narod* worden verwezen als primitieve stammen, als gekoloniseerde naties, ook al zijn ze niet gekoloniseerd, als een groep die nooit het recht had te worden onderwezen. Ze kregen onderwijs aangeboden, maar over het algemeen namen ze dit niet aan. Ze accepteerden het niet. Ze leven volgens hun eigen kaders'.

Volgens de schrijfster zijn er verschillende verklaringen voor het anders-zijn van deze mensen. Tolstaja: 'Mogelijk zijn ze historisch gezien anders. Driehonderd jaar lijfeigenschap maakte deze groep anders. Ze zijn op hun eigen manier slim. Ze vertrouwen niemand. Bij peilingen geven ze vreemde en verkeerde antwoorden op

gestelde vragen. Ze zien opiniepeilingen als iets provocerends en geven antwoorden waarvan ze denken dat de opiniepeiler die wil horen. Je krijgt alleen sommige dingen over hun leven te horen als je naast ze leeft; ik bedoel niet samenleven, want dat staan ze niet toe. Ze weten dat je anders bent en voelen dat. Je hebt iets dat zij niet hebben en niet nodig hebben. Dit iets is misschien een kritische benadering. De gewoonte om zaken kritisch te benaderen. Zij gebruiken andere middelen om de wereld te begrijpen. Het is bijzonder lastig om dit aan westerlingen uit te leggen. Er moeten delen van de westerse bevolking zijn die lijken op deze Russische bevolkingsgroep, maar zij nemen mogelijk niet deel aan de samenleving zoals de Russische *narod* dat doet'.

'HET MAAKT NIET UIT WIE PRESIDENT VAN RUSLAND IS. HET SYSTEEM VERANDERT NIET.'

Westerse media schrijven regelmatig over de populariteit van Vladimir Poetin onder de bevolking. Is er voor Russen een alternatief voor Poetin?

'Er zijn allerlei alternatieven voor Poetin, maar het komt altijd op hetzelfde neer. Het maakt niet uit wie president van Rusland is. Het systeem verandert niet. Vanuit dat perspectief is er geen alternatief. Een persoon met een andere geest zal zijn baan snel verliezen. Hij wordt vervangen,

zo niet gedood door een bepaalde groep.' Tolstaja beschrijft vervolgens een machtige groep, de *siloviki*, die bestaat uit (voormalige) medewerkers van het leger, de inlichtingendiensten en de politie. Tolstaja: 'We weten niet hoe zij te werk gaan. We weten alleen dat ze elkaar niet mogen waardoor er enige balans is. Er is een privé-geheime dienst, een privépolitie en er zijn privélegers. Dit is altijd zo geweest. In de jaren negentig werd aangenomen dat alles uit elkaar viel, maar dit was niet het geval. Bij de zogenaamde liberale televisiezender NTV had onder meer oud-KGB-generaal Filipp Bobkov het voor het zeggen. Jevgeni Kiselov [destijds televisiejournalist, *IP*], eveneens gezien als een liberaal, kwam van de KGB-school. Toen sloten de mensen in zijn omgeving hun ogen. In zekere zin maakte het toch niet uit. Als je iets verwoest, zoals de Sovjet-Unie, en het weer gaat opbouwen, dan heb je dezelfde stenen. Deze stenen zijn KGB'ers, waaronder KGB'ers die vanbinnen liberaal zijn, enzovoorts. Dat iemand een KGB'er is, zegt niets. Hij kan een bepaalde kant kiezen. Of meer'.

De vraag rijst of er ooit sprake was van eerlijke verkiezingen in Rusland. Tolstaja reageert hierop door een definitie als uitgangspunt te nemen. 'Als er eerlijke verkiezingen zijn waarbij niet wordt gemanipuleerd, dan krijg je criminelen aan de macht. Zij gaan verkiezingen manipuleren als dat niet door een ander gebeurt. Mensen stemmen op criminelen als zij beloven een kasteel te bouwen in dat kleine plaatsje. Het is een sprookje. Veel van hen hebben een mythologische gemoedstoestand. Als iemand iets belooft, dan krijg je dat ook', zegt Tolstaja. De schrijfster verwijst vervolgens naar de woorden van een beroemde Russische dichter. Tolstaja: 'In de negentiende eeuw schreef de dichter Nikolaj Nekrasov het gedicht *Wie leeft er goed in Rusland?*. Dit gedicht bevat meerdere interessante episodes. Er is een episode over boeren die een Duitse manager hadden. De

'Is Poetin de almachtige monarch die niets kan doen tegen dit systeem, waarin bureaucraten, rijkelui en het leger het voor het zeggen hebben? Ik heb hier geen antwoord op.'
(foto: The Presidential Press and Information Office)

manager was accuraat en punctueel. Ze vermoordden hem. Waarom? De manager wilde een weg bouwen. Ze wilden geen weg, omdat de belastinginner dan langs kon komen'.

Het valt mij op dat iedereen, die op welke wijze dan ook, met Poetin in verband kan worden gebracht op felle kritiek kan rekenen vanuit de tegenstanders van Poetin.

'Ze vallen iedereen aan die enigszins met Poetin is verbonden. Niemand weet wie of wat Poetin is. Het enige wat deze critici kunnen doen is gokken en vervolgens haten. Ze geloven dat alles wat er gebeurt

door Poetin komt. Ongeveer vijftien jaar geleden werkte ik samen met vrienden als speechschrijver. Destijds waren er nog min of meer vrije verkiezingen. We werkten voor de democraten. De senator voor wie wij de teksten schreven, vroeg ons om ook korte teksten te schrijven voor iemand anders, soms ook voor Poetin. Bijvoorbeeld: Poetin gaat naar Griekenland waar hij een korte speech moest houden op de universiteit van Athene. Ons werd gevraagd om een korte speech van tien regels te schrijven in de geest van 'Athene is de kraamkamer van de democratie, wij zijn volgelingen van deze democratie, wat fantastisch om hier te zijn, et cetera'. Niet

alleen ons bureau leverde een tekst aan. Diverse groepen schreven teksten. Een vrouw verzamelde alle teksten, koos een tekst uit en Poetin las deze vervolgens voor. Uiteindelijk koos zij voor de speech in Athene voor onze tekst. Poetin sprak mijn woorden uit. Denkt hij zo? Nee. Hij opent zijn mond en zingt als een zanger die zich aan zijn tekst houdt. Ik denk niet dat hij zelf zijn speeches schrijft. Tegenwoordig zijn mensen zoals ik, liberale democraten, niet langer meer werkzaam voor dit soort tekstbureaus. Poetin moet overal op reageren, als er iemand is gedood of moet worden gefeliciteerd, en ga zo maar door.'

Denkt u dat de macht van de persoon Poetin door het Westen wordt overschat?

'Ik weet niet of mensen in het Westen de macht van Poetin overschatten, want in Rusland overschatten mensen zijn macht evenzeer. Ik weet niet of ze gelijk hebben of niet. Ik heb de neiging om de macht van Poetin te onderschatten. Ik denk dat Poetin niet kan doen wat hij zelf zou willen. Het systeem werkt zo. Ik herinner mij een verhaal over de nogal patriottistische en conservatieve tsaar Alexander III. Hij zette de hervormingen van de liberale, en uiteindelijk vanwege zijn opvattingen gedode tsaar Alexander II stop. Alexander III kwam bijna om het leven bij een treinongeval toen hij met zijn familie vanuit het zuiden, de Krim, terugkeerde. Hij wilde dat het sneller ging. De trein ontspoorde. Iedereen ging ervan uit dat het om een terroristische aanslag ging. Uit onderzoek bleek dat het niet om een aanslag ging, maar om een

GESCHIEDENIS

Om Rusland en het Russische volk te begrijpen, is kennis van de geschiedenis van dit land onontbeerlijk. Over de vraag hoe Rusland met historische gebeurtenissen om moet gaan, is nog altijd discussie. In zijn boek *De toekomst die nooit kwam* (2019, Van Oorschoot) toont Ruslandkenner Marc Jansen aan dat het voor machthebbers niet eenvoudig is om de juiste balans te vinden. Jansen merkt op dat er in Rusland 'nooit een scherpe historische breuk tussen de Stalintijd en de periode erna is geweest' en dat Poetin zowel de vereerders van Josef Stalin als zijn critici tevreden probeert te stellen. 'Hij eert de slachtoffers van de "repressies" zonder uit te leggen waar die vandaan kwamen. Tegelijkertijd beschouwt hij "excessieve demonisering" van Stalin als een "aanval op Rusland"', schrijft Jansen. Wie zich in de roemrijke geschiedenis van het land wil verdiepen, moet zeker het boek *Een geschiedenis van Rusland* lezen dat Jansen samen met J.W. Bezemer schreef en dat eveneens bij Van Oorschoot verscheen. De auteurs nemen de lezers mee naar het prille begin. Dat de Russische geschiedenis min of meer in Kiev aanvangt, mag gelet op de gebeurtenissen van de afgelopen jaren, opvallend worden genoemd. Overigens bevat dit boek een vrij compleet overzicht van de Russische historie, eindigend met de Oekraïne-crisis en een analyse van het huidige Rusland. Het boek is gedetailleerd, maar ook goed leesbaar. De onrust bij de huidige machthebbers nadat afgelopen zomer duizenden Moskovieten de straat opgingen, wekt gelet op de politieke geschiedenis van het land geen verbazing.

typisch Russische situatie. Decennia voor het ongeluk werden de spoorwegen door private partijen aangelegd. Later kocht de overheid de spoorwegen op. Ze betaalde de inkomsten van het beste jaar maal vijfentwintig. Vanaf dat moment stopten de reparaties aan het spoor. Alles ging rotten. De onderzoeker legde aan de tsaar uit dat het geen aanslag betrof, maar dat het ongeluk voortkwam uit een Russische houding, zoals corruptie. De tsaar geloofde hem, maar het lukte de tsaar niet om de samenleving, de corrupte bureaucratie en eigenaren van de spoorwegen te overtuigen. Ik vond het fascinerend dat de tsaar niets kon doen tegen zijn eigen bureaucratie. Tsaar Nicolaas I, eveneens een dictator natuurlijk, zei dat Rusland werd geleid door tienduizenden bureaucraten en niet door de tsaar. Als je dit soort verhalen leest, vraag je je af hoe het nu zit. Is Poetin de almachtige monarch die niets kan doen tegen dit systeem, waarin bureaucraten, rijkelui en het leger het voor het zeggen hebben? Ik heb hier geen antwoord op.'

Westerse media leggen desondanks vaak een direct verband tussen het Kremlin en moorden. Wat vindt u van deze benadering?

'De beroemde journalisten die om het leven kwamen zijn muggen voor Poetin. Waarom zou Poetin deze mensen laten doden en zichzelf in een moeilijke positie brengen?' Tolstaja gaat vervolgens in op de ban op het Russische cybersecurity-bedrijf Kaspersky Lab.: 'Of Kasperski een spion of een hacker is, maakt niet uit. De Verenigde Staten wilden zijn bedrijf vernietigen. Als de Verenigde Staten zeggen dat de software van Kaspersky malware is, kopen Amerikanen het product niet meer. Een van de redenen die de Amerikanen voor de ban gaven, is dat Kasperski een agent van Poetin is, omdat zijn kantoor op anderhalve kilometer afstand van het Kremlin ligt. Hoe stellen zij zich dit voor? Het is een elektronisch ding! Kasperski kon in Vietnam zitten, de afstand doet er niet toe. Maar nee, alsof Kasperski elke ochtend zijn jas aandoet en naar het Kremlin gaat om vanuit daar te spioneren.' ♦

Op zaterdag 21 september vindt het jubileumsymposium van het Nexus Instituut in het gebouw van Nationale Opera & Ballet plaats. Meer informatie vindt u op de website van het Nexus Instituut.

STEF

EEN DOMME KEUZE

Over onderwijsminister Plasterk wordt weleens gezegd dat hij zo'n goede minister was, omdat hij het onderwijs met rust liet. Hij ontving destijds het rapport van de commissie-Dijsselbloem en dacht er goed aan te doen om maar eens even niets te doen. Inderdaad, geen domme keuze. Inmiddels zijn we halverwege kabinet-Rutte III met Arie Slob. Hij lijkt een voorbeeld aan zijn voorganger te nemen: om maar eens even niets te doen.

In mijn column bij het aantreden van dit kabinet noemde ik het een gouden zet om onderwijsman Slob op deze positie te zetten. Ook ik had bij aanvang veel sympathie voor deze oud-leraar maatschappijleer. Al is het makkelijk scoren als je voorganger Sander Dekker is. We zijn nu twee jaar verder en het opgebouwde krediet is wat mij betreft op.

Elke week is het onderwijs nieuws. En geen goed nieuws: 'Lerarentekort loopt verder op: funest voor de kwaliteit', 'Leraren kampen met grote problemen door passend onderwijs' en 'Onderwijs doet nogmaals verzoek aan Slob om extra geld'. Dit zijn zomaar wat recente nieuwskoppen die voorbijkwamen bij het schrijven van deze column.

Als ik op de site van het ministerie bij de nieuwsberichten kijk, dan bestaan er geen lerarentekort of problemen in het (passend) onderwijs. Slob steekt zijn kop in het zand en roept af en toe dat er met 'man en macht' aan wordt gewerkt. Maar op een paar halfslachtige ideetjes na, zien we niets gebeuren. Dit terwijl de roep om hulp alleen maar groter lijkt te worden. Zelfs de Tweede Kamer lijkt geen vat op deze minister te kunnen krijgen.

Ik maak me zorgen. In mijn regio, buiten de randstad, valt het nog mee. Al voelen wij ook dat er geen ruime keuze uit leraren is en dat passend onderwijs niet werkt. In de randstad zijn de problemen des te groter. Wat doet dit met het niveau van onze leerlingen op lange termijn? Wat doet dit met de kinderen die nu thuis zitten omdat er op school geen plek meer voor hen is?

Kon ik maar een jaar of tien vooruitkijken. Hoe staat het dan met het onderwijs? Vermoedelijk is er dan recent een parlementaire enquête verschenen. Daaruit zal duidelijk zijn geworden dat er onvoldoende naar het werkveld is geluisterd, dat door het lerarentekort de kansenongelijkheid is toegenomen en dat er uit bezuinigingsmotieven beslissingen zijn genomen. Dan gaat Slob de boeken in als de onderwijsminister die niets deed. Een domme keuze. ♦

STEF VAN DER LINDEN
(maatschappijleer.net)

